

Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως ξένης σε ρωσόφωνους Έλληνες της Μαριούπολης (ΝΑ Ουκρανία)

Αικατερίνη Πάππου-Ζουραβλιόβα
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας (Ελλάδα)

Abstract

In this research the results of teaching in the classroom by two groups of teachers of the South-Eastern Ukraine is presented. The two groups are: (a) the Greeks who speak Russian in the city of Mariupol, but who also speak the local Mariupol dialect and (b) the teachers who speak Russian, but do not know this dialect. Using this particular material, the positive role of the knowledge of this dialect is explained in the field of lexicology, phonetics and morphology, taking into consideration that the teaching of the Greek language takes place in the Slavonic environment.

1 Στόχος της μελέτης

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζουμε ένα μέρος της έρευνας που διεξαγάγαμε τον Ιούλιο–Αυγουστο 1996 στο Ινστιτούτο Επιμόρφωσης των Δασκάλων, στην πόλη Ντονιέτσκ της Ουκρανίας. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα του Συλλόγου «Διάδοση και διατήρηση της ελληνικής γλώσσας και ελληνικού πολιτισμού», διοργανώσαμε μαθήματα ελληνικής γλώσσας σε δασκάλους που θα διδάσκουν τα νεοελληνικά στα σχολεία της πόλης Μαριούπολης και στα ελληνικά χωριά του νομού Ντονιέτσκ.

Ο στόχος της εισήγησης είναι να αναλύσουμε και να μελετήσουμε τα αποτελέσματα της εκμάθησης της νεας ελληνικής γλώσσας σε δασκάλους οι οποίοι ζουν στο σλαβικό περιβάλλον και γνωρίζουν την τοπική ελληνική διάλεκτο. Το θέμα της εκμάθησης της ΝΕ σε ρωσόφωνους της Μαριούπολης με βάση της τοπικής διαλέκτου δεν έχει ερευνηθεί μέχρι σήμερα καθόλου. Όμως θα πρέπει να επισημανθεί η σπουδαιότητα τέτοιου είδους μελέτης. Ανάλογες μελέτες, βασιζόμενες σε άλλες ελληνικές διαλέκτους και ιδιώματα, έχουν διενεργηθεί από τους: Dretta (2000), Πλαδή, Οκαλίδου&Παπαγεωργίου (2005).

1.2 Γλωσσικά χαρακτηριστικά

Στην περιοχή αυτή, συγκεκριμένα στη Μαριούπολη και γύρω της σε 34 ελληνικά χωριά, που βρίσκονται στα παράλια της Αζοφικής θάλασσας της ΝΑ Ουκρανίας, μέχρι και σήμερα, ζουν πάνω από 100 χιλ. Έλληνες, τους οποίους μετέφερε η Μεγάλη Αικατερίνη από την Κριμαία το 1778. Όπως στην Κριμαία, έτσι και στην Αζοφική, οι Έλληνες δεν είναι όλοι ελληνόφωνοι. Οι περισσότεροι από αυτούς (σε 18 χωριά) μιλάνε την ελληνική μαριουπολίτικη (ρωμαίικη) διάλεκτο (ΜΔ) στην καθημερινή ζωή τους και αυτοπροσδιορίζονται ως Ρωμαίοι. Ένα άλλο μέρος των Ελλήνων της περιοχής

αυτής (14) μιλάνε την κριμαιοτατάρικη ουρούμικη διάλεκτο και ονομάζονται Ουρούμ. Όμως και οι δύο ομάδες των Ελλήνων της Αζοφικής είναι ορθόδοξοι χριστιανοί και είναι δίγλωσσοι ή τρίγλωσσοι: χρησιμοποιούν την μητρική τους διάλεκτο στον προφορικό λόγο της καθημερινής ζωής, αλλά επίσημη γλώσσα είναι η ρωσική ή ουκρανική. Τα τελευταία χρόνια με την ανεξαρτησία της Ουκρανικής Δημοκρατίας κρατική επίσημη γλώσσα είναι η ουκρανική. Δεδομένου, ότι σ' αυτήν την περιοχή από παλιά, ακόμη πριν από την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, όλοι οι κάτοικοι της περιοχής, ανεξάρτητα από την εθνικότητα, μιλούσαν ρωσικά, επίσης και στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια η διδασκαλία γινόταν στα ρωσικά, όλοι μέχρι και σήμερα μιλάνε τα ρωσικά.

Γι' αυτό μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τους Έλληνες της περιοχής Μαριούπολης ως τρίγλωσσους (ελληνική—μητρική διάλεκτος, ρωσική και ουκρανική γλώσσες), οι οποίοι βρίσκονται στο σλαβικό περιβάλλον.

1.3 Η ταξινόμηση των μαθητών

Το Τμήμα αρχαρίων, όπου δίδαξα εγώ, ήταν το πιο μεγάλο, σε σύγκριση με το Τμήμα προχωρημένων. Είχαμε 25 ενήλικα άτομα (35–45 ετών), τα οποία ήταν καθηγητές των γυμνασίων και λυκείων της περιοχής αυτής, που δίδαξαν είτε ξένη δυτική γλώσσα, είτε ιστορία. Όλοι αρχίσανε από το μηδέν, από το άλφα, δεν γνώριζαν καθόλου το ελληνικό αλφάβητο και πρώτη φορά άκουγαν την νεοελληνική γλώσσα.

Αυτό το Τμήμα χωρίστηκε σε τρεις ομάδες:

Πρώτη ομάδα: Δάσκαλοι ελληνικής καταγωγής που γνώριζαν τη νεοελληνική τοπική διάλεκτο. Συνήθως αποκαλούνται Έλληνες ελληνόφωνοι (10 μαθητές).

Δεύτερη ομάδα: Δάσκαλοι ελληνικής καταγωγής που δε γνώριζαν την ελληνική διάλεκτο, αλλά την κριμαιοταταρική. Συνήθως αποκαλούνται Έλληνες ταταρόφωνοι (6 μαθητές).

Τρίτη ομάδα: Δάσκαλοι ρωσικής ή ουκρανικής καταγωγής που δε γνώριζαν καθόλου την ελληνική και την ταταρική διάλεκτο, με μητρική γλώσσα τη ρωσική ή ουκρανική. Αποκαλούνται Ρώσοι ή Ουκρανοί (9 μαθητές).

Και οι τρεις ομάδες, όπως αναφέραμε παραπάνω, γνώριζαν άπτεστα τη ρωσική γλώσσα, επειδή μεγαλώσανε στο σλαβικό περιβάλλον και σπούδασαν στα ρωσικά σχολεία και πανεπιστήμια.

2 Ανάλυση προφορικού λόγου των μαθητών

Στην πορεία της διδασκαλίας της ΝΕ συγκρίναμε τα επίπεδα εκμάθησης και αφομοίωσης της γλώσσας και ερευνήσαμε τις τρεις ομάδες σε τρία γλωσσικά επίπεδα:

2.1 Λεξιλόγιο

Μετά από τη γνωριμία στο δεύτερο μάθημα δώσαμε να ακούσουν από το κασετόφωνο και στις τρεις ομάδες ένα άγνωστο μικρο διάλογο στα ελληνικά από το εγχειρίδιο «Τα νέα ελληνικά για ξένους». Ο σκοπός μας ήταν να το ακούσουν από το κασετόφωνο τον διάλογο με θέμα: «Χρώματα» και να απαντήσουν σε δύο ερωτήσεις:

α) ποιο είναι το θέμα του διαλόγου; β) ποιες λέξεις (λ.) γνωρίζετε;

Διάλογος «Χρώματα»

A - Έχεις καμιά φωτογραφία της κόρης σου;

B - Νομίζω πως έχω. Ορίστε.

A - Τι όμορφο κοριτσάκι! Κρίμα που η φωτογραφία δεν είναι έγχρωμη. Τι χρώμα έχουν τα μάτια της;

B - Γαλανά σαν του πατέρα της. Όλοι στην οικογένειά του άντρα μου έχουν τα μάτια της.

A - Τα μαλλιά της όμως είναι σγουρά.

B - Ναι, είναι και καστανά.

A - Μοιάζουν πολύ πατέρας και κόρη;

B - Στα χαρακτηριστικά του προσώπου όχι πολύ, γιατί έχει το στόμα μου και το σχήμα της μύτης μου, αλλά έχουν και οι δύο τους το ίδιο σώμα και το ίδιο περπάτημα.

Για την πρώτη ερώτηση απάντησαν θετικά όλοι οι μαθητές. Ότι αφορά για τη δεύτερη ερώτηση-απάντηση, χρειάζεται η ανάλυση του διαλόγου).

2.2 Αξιολογική και στατιστική ανάλυση του διαλόγου

Ο διάλογος περιέχει συνολικά 85 λέξεις. Όμως επειδή μερικές λέξεις επαναλαμβάνονται, τις μετράμε μια φορά και γι' αυτό το λόγο υπολογίζουμε 80 λέξεις.

Από αυτό τον αριθμό οι μαθητές κατάλαβαν 70 λέξεις.

Τις **γνωστές λέξεις** τις ταξινομούμε σε δύο κατηγορίες:

α) λέξεις που τις κατάλαβαν επειδή υπάρχουν στη μητρική τους γλώσσα (ελληνική διάλεκτο) (66 λέξεις),

β) λέξεις που υπάρχουν και στη ΜΔ και ως δάνειες από τα ελληνικά και λατινικά στη σύγχρονη ρωσική γλώσσα (4 λέξεις).

Παρακάτω αναφέρουμε όλες τις γνωστές λέξεις με την αντιστοιχία τους στη ΜΔ:

α) κατηγορία:

χρώμα > [xroma], χρώματα < [xromata]

έχεις > [éxis] < έχεις: ουράνωση k > š πριν από e, i

καμιά, kamija, στη ΜΔ η λ. αυτή είναι γνωστή από τις λέξεις [kamíja] 'κάποτε' και [kamíja -pa] 'ποτέ'

της κόρης σου > [tis koris-s]: αποβολή του άτονου [u] στις εγκλιτικούς τύπους των κτητικών αντωνυμιών μου, σου, του

νομίζω > [nunizu]: στένωση o > u, αλλαγή του [m] σε [n]

έχω > [exu]: o > u

ορίστε > [uriste] o > u

τι > [ti]

έμορφο > [ómurfu]

κοριτσάκι > [kurtsíts]

κρίμα > [krima]

δεν > [den]

είναι > [en]

έχουν > [exun]
 τα μάτια > ta mat'a]
 τις > [tis]
 σαν > [san]
 του > [tu]
 πατέρα > [patera]
 όλοι > [ul]
 του άνδρα μου > [tu andra-m], αποβολή του άτονου [u] στις
 αντωνυμίες μου,σου,του
 μαλλιά > [malýja], η ανάπτυξη του συνοδίτη φθόγγου [j]
 ανάμεσα των δύο φωνέντων, φαινόμενο που είναι γνωστό
 στη ρωσική γλώσσα.
 Επίσης στη ΜΔ έχουμε: *duľja* 'δουλειά', *varéja* 'βαριά',
futyja < φωτιά με αλλαγή τόνου από τη λήγουσα στην
 παραλήγουσα και με τρεις συλλαβές.
 ναι > [ne]
 μοιάζουν > [mijázun], τρεις συλλαβες *mi-já-zun*
 πολλά > [pulá]
 στα > [sta]
 πρόσωπο > [prósupu]
 όχι > [jox] < αρχ.
 γιατί < [jati]
 έχει < [eš]
 στόμα < [stoma]
 μύτη < [mitý], αλλαγή τόνου
 αλλά < [alá]
 δύο < [díja]: α) το [j] ανάμεσα των δύο φωνέντων, β)
 αλλαγή τόνου
 τους < [tus]
 και > [t'i]: ουράνωση *k* > *t'* πριν από e, i
 περπάτημα > [prátyma], επίσης [pratú] 'περπατώ', με
 ανομοιωτική αποβολή του ενός [p].

β) κατηγορία:

Λέξεις που υπάρχουν και στη διάλεκτο και στη σύγχρονη ρωσική γλώσσα ως δάνειες από τα ελληνικά (3 λέξεις) και λατινικά (1 λέξη):

- φωτογραφία < ρωσ. [fotografija] < λατ. *fotografía* < αρχ.ελλ. φωτογραφία
- χαρακτηριστικά < ρωσ. *характер* [harákt'er] 'χαρακτήρας', ρωσ. *характеристика* [harakterístika] 'συστατική επιστολή'
- σχήμα < ρωσ. *схема* [shéma] 'σχήμα'
- καστανά < [kaštánovy] < ρωσ. *каштановые* [kaštánovyje] 'καστανά' < λατ. *castanca* 'κάστανο'

Από πού γνωρίζουν οι μαθητές αυτές τις λέξεις (από τη μητρική τους διάλεκτο ή από τα ρωσικά) είναι δύσκολο να απαντήσουμε. Ίσως από τα ρωσικά επειδή οι μαθητές αυτής της ηλικίας, οι οποίοι διδάσκουν στα ρωσικά σχολεία, τη ρωσική γνωρίζουν καλύτερα παρά τη μητρική τους διάλεκτο.

Γενικά μπορούμε να υποθέσουμε ότι η νεολαία τα γνωρίζει από τα ρωσικά, επειδή τη διάλεκτο την γνωρίζουν λιγότερα καλά από τη ρωσική γλώσσα, σε αντίθεση με τους ηλικιωμένους (γιαγιάδες και παπούδες), οι οποίοι μένουν συνέχεια στα ελληνικά χωριά τους και δεν έχουν στενή επικοινωνία με τους Ρώσους και τη ρωσική γλώσσα.

Άγνωστες στο διάλογο ήταν 10 λέξεις, δηλαδή οι λέξεις που δεν παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα μαθήματα και δεν τις ήξεραν. Στις άγνωστες λέξεις ανήκουν λέξεις που απουσιάζουν από την ελληνική διαλεκτο, όπως:

- οικογένεια (μπήκε στη ΜΔ τουρκική λέξη *tajfa* ‘πλήρωμα’ με την έννοια ‘οικογένεια’),
- *σγουρά* (μπήκε στη ΜΔ ρωσική λέξη *кырчабые* [kirčányje] με την ίδια έννοια),
- και ο υποτακτικός σύνδεσμος *που*, ο οποίος δεν χρησιμοποιείται. Οι περισσότερες άγνωστες λέξεις είναι άκλιτα βοηθητικά μέρη του λόγου, όπως: *πως, που, όμως*.

Την λέξη *περπάτημα* την βρήκε μόνο ένας μαθητής, επειδή διατηρήθηκε το αντίστοιχο ουσιαστικό [prátyma] με αυτή τη σημασία.

Πρώτο συμπέρασμα:

Οι μαθητές, που η μητρική τους γλώσσα είναι η ελληνική (τοπική) διάλεκτος γνώριζαν 70 λέξεις, δηλαδή 87,5 % και κατάλαβαν το νόημα του διαλόγου. Διαπιστώθηκε, ότι αυτοί πιο εύκολα μαθαίνουν τη νεοελληνική γλώσσα και πιο γρήγορα συλλαμβάνουν και αντιλαμβάνονται το νόημα του άγνωστου ελληνικού κειμένου, απ’ότι οι μαθητές των άλλων δύο ομάδων, ταταρόφωνοι και Ρώσοι/Ουκρανοί, που δεν ομιλούν την ελληνική διάλεκτο. Αυτό οφείλεται στο ότι το 87 % του λεξιλογίου τους είναι ελληνικό (και τα θέματα των λέξεων είναι ελληνικής προέλευσης). Άγνωστες λέξεις είναι 12,5 %.

2.3 Φωνητική Φωνολογία

Οι μαθητές της πρώτης ομάδας προφέρουν:

(α) Σχεδόν άνετα όλους τους φθόγγους της ελληνικής γλώσσας, δεδομένου, ότι υπάρχουν στο μητρικό τους ελληνικό ιδίωμα και δεν χρειάζεται να μάθουν καινούριους φθόγγους. Δυσκολίες έχουν μόνο στην προφορά των οδοντικών συμφώνων [λ, σ, ν], τα οποία προφέρουν είτε σκληρά, σαν [l] λέω, [s] σήμερα, [n] νύχτα, είτε μαλακά [l’]έω, [s’]ήμερα, [n’]ύχτα, σαν τα ρωσικά ουρανικοποιημένα φωνήματα λόγω επίδρασης του ρωσικού συμφωνικού συστήματος, επειδή στο ρωσικό φωνητικό σύστημα σαφώς διακρίνονται ουρανικοποιημένα από τα μη ουρανικοποιημένα σύμφωνα και λειτουργούν σαν φωνήματα, επειδή αλλάζουν την έννοια των λέξεων. Όμως η ελληνική προφορά είναι σ’αυτούς γνωστή και αναγνωρίζουν τις λέξεις, αφού αρκετά θέματα των λέξεων είναι ίδια και αναγνωρίζουν ότι οι τυχόν παραλλαγές οφείλονται στην επίδραση της διαλέκτου. Η διαφορά στην προφορά των συμφώνων ως σκληρών ή ως μαλακών δεν έχει επικοινωνιακή σημασία και δεν εμποδίζει στην κατανόηση του διαλόγου (για την ταξινόμηση των λαθών των σλαβόφωνων μαθητών (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Μητσιάκη 2007, The Common European Framework of Reference:130).

(β) Οι μαθητές της πρώτης ομάδας προφέρουν επίσης σωστά, χωρίς δυσκολίες, και τους δύο μεσοδοντικούς φθόγγους [θ], [δ], παρά το ότι τα φωνήματα αυτά απουσιάζουν από το ρωσικό και ουκρανικό φωνητικό σύστημα. Επειδή από τα μικρά τους χρόνια τα ακούν και τα προφέρουν στον καθημερινό τους λόγο από τους γονείς τους, γι' αυτό πολύ εύκολα κατανοούν τη λέξη και την έκφραση, έχουν πιο υψηλή πρόσληψη και αντίληψη και δε συναντούν δυσκολίες στην εκμάθηση της ελληνικής προφοράς, σε σύγκριση με τους ρωσόφωνους ή ουκρανόφωνους που δε γνωρίζουν τη διάλεκτο.

Βέβαια, κάνουν και πιο λίγα λάθη. Επομένως οι ελληνόφωνοι Έλληνες πιο εύκολα αναπαράγουν αυτό που ακούν και ανακαλούν στη μνήμη τους, δηλαδή το άγνωστο κείμενο, σε σύγκριση με τους μαθητές των δύο άλλων ομάδων. Για τους τελευταίους μαθητές αυτά τα σύμφωνα είναι εντελώς άγνωστα και γι' αυτό πρέπει να τους μάθουμε την άρθρωση αυτών των φθόγγων που προκαλούν αρκετές δυσκολίες. Συνήθως αυτοί αντί [θ] προφέρουν [σ]: θέλω > selo, θρανίο > sranio, και αντί [δ] προφέρουν [d], π.χ. δόντι > dont, αδύνατος > adinatos.

(γ) Εάν οι μαθητές είναι καθηγητές φιλόλογοι και αντιλαμβάνονται τους κανόνες της διαλέκτου, τότε είναι ακόμη πιο εύκολο να μάθουν τη σημασία της λέξης, το νόημα της πρότασης ή του κειμένου.

Όπως είδαμε από τον κατάλογο των γνωρισμένων λέξεων, η προφορά των μαθητών του α) τμήματος βασίζεται στους βασικούς κανόνες της ΜΔ:

- η στένωση των άτονων μεσαίων [o > u] και [e > i],
- ή αποβολή του άτονου ψηλού τελικού [i] και του ενδιάμεσου άτονου [u],
- ουράνωση των υπεραϊκών [χ], [κ] σε παχιά συριστικά [š] και [t'] ή [č] πριν από τα μπροστινά φωνήεντα [e], [i].

Οι μαθητές της πρώτης ομάδας κατανοούν την αντιστοιχία του άτονου [u] στη διάλεκτο, με το [o] της ελληνικής, το [i] στη διάλεκτο με το [e] στην ελληνική. Καταλαβαίνουν την στένωση των άτονων φωνηέντων πιο εύκολο επειδή αυτό το φαινόμενο υπάρχει και στη ρωσική γλώσσα, π.χ. στενωση e > i: l'es 'δάσος'-l'isá 'δάση', [r'ék'i] 'ποταμίοι' – [r'iká] 'ποταμός'.

Εύκολα κατανοούν και την αποβολή των άτονων [i, u], π.χ. [spit] σπίτι, [mat] μάτι, [šer] χέρι, [xten] χτένι, [misimér] 'μεσημέρι' κ.ά.

Θα ήταν χρήσιμο, εάν οι μαθητές γνώριζαν και τον κανόνα ουρανοποίησης των συμφώνων, όπως το υπεραϊκό [χ] σε παχύ συριστικό [š] και το [k] > t' > č, πριν τα μπροστινά φωνήεντα [e], [i], π.χ. ουράνωση χ > š (μαχαίρι > mašer, έχεις > éšis), ουράναση k > t' > č (ουκί / και > (*ki) > t'i > či, κεφάλι > *kifal' > t'ifal' / t'ifal > ft'al / čifal / čfal).

Οι μαθητές της δεύτερης και τρίτης ομάδας δεν μπορούν να ερμηνεύσουν αυτά τα παραδείγματα, γιατί δεν γνωρίζουν καθόλου τη διάλεκτο και πρώτη φορά ακούν την ελληνική προφορά.

Δεύτερο συμπέρασμα:

Γνωρίζοντας τους φθόγγους της ΝΕ και γενικά την προφορά της, οι μαθητές της πρώτης ομάδας, οι διαλεκτόφωνοι, πολύ εύκολα κατανοούν τη λέξη και την έκφραση, έχουν πιο υψηλή πρόσληψη και αντίληψη και δε συναντούν δυσκολίες στην εκμάθηση της ελληνικής προφοράς, σε σύγκριση με τους

ρωσόφωνους που δε γνωρίζουν τη διάλεκτο. Βέβαια, κάνουν και πιο λίγα λάθη.

2.3 Μορφολογία

Εδώ θα μιλήσουμε:

- α) για τα μορφήματα και την παραγωγή λέξεων και
- β) για την κλίση των ρημάτων.

Στην έρευνά μας στην μορφολογία βασιζόμαστε από τη μια πλευρά στην έρευνα των: Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Μητσιακή (2007) και Ράλλη (2000), και από την άλλη πλευρά στα ρωσικά λεξικά της παραγωγής λέξεων και μορφημάτων της ρωσικής γλώσσας των: Tichonof (2000) και Potixa (1998).

Αναλύοντας τις παραπάνω αναφερόμενες εργασίες μπορούμε να καταλήξουμε στο εξής:

α) μορφηματικός τεμαχισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, και στην δική μας περίπτωση, της Νέας Ελληνικής.

Και σε δύο γλώσσες, στη ΝΕ και στη ρωσική παρουσιάζεται σχεδόν ίδια δομή των λέξεων: υπάρχουν ίδια μορφήματα, δηλαδή το θέμα/ρίζα, το πρόθημα, το επίθημα και η κατάληξη.

Π.χ. στα ελληνικά *ά-μοιρ-ος* και στα ρωσ. *набережная ná-beregh-n-aja* ‘παραλία’.

ά-μοιρ-ος

α- πρόθημα που σημαίνει άρνηση, σκρ. ρωσ. ουσιαστικό: *ateuism* [ateíst] ‘άνθρωπος που δεν πιστεύει στον Θεό’ < ελλ. **α-** + **-τε-** < θε(ος) + λατ.**-ist**.

Άλλο παράδειγμα: επίθετο *αμορальный*

[amorál’nyj] ‘ανήθικος’ < ελλ. **α-** lat.**moral’**- ρωσ.**-n-** ρωσ. **-yj**.

-μοιρ- ρίζα με σημασία *μοίρα*

-ος κλιτικό μόρφημα (κατάληξη) που δείχνει ότι το επίθετο αυτό είναι ενικού αριθμού, αρσενικού

γένους στην ονομαστική πτώση.

νά-berezh-n-aja

na- πρόθημα που δηλώνει τόπο

-berezh//berreg- ρίζα από τη λέξη *béreg* ‘ακτή, όχθη’,

-n- επίθημα για παραγωγή επιθέτων

-aja κλιτικό μόρφημα (κατάληξη) που δείχνει ότι το ουσιαστικοποιημένο επίθετο αυτό είναι ενικού αριθμού, θηλυκού γένους στην ονομαστική πτώση. Και αυτό είναι κατανοητό, αφού οι δύο γλώσσες είναι ινδοευρωπαϊκές. Αλλά επειδή το μητρικό τους ιδίωμα είναι άγραφο (δεν υπάρχει συστηματική γραμματική), συγκρίνομε με τη ρωσική γλώσσα.

Στη ΜΔ συχνά χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες ομάδες ρημάτων:

1. Ρήματα πρώτης συζηγίας ενεργητικής φωνής

pagu < πά(γ)ω

legu < λέ(γ)ω

trogu < τρό(γ)ω

trexu < τρέχω

graftu < γράφω
feru < φέρω

Ακόμη και:
davázu < διαβάζω
maθénu < μαθαίνω

2. Ρήματα δεύτερης συζυγίας ενεργητικής φωνής

rutú < ρωτώ
αγαρύ < αγαπώ
dranú < ενδρανώ (αρχαϊσμός)

3. Αναφέρουμε και ρήματα παθητικής φωνής, όπως:

[éxum] < έχουμε
[érxumin] < έρχομαι
[vriškumin] < βρίσκομαι
[lúzumin / lúškumin] < λούζομαι
[nýfkumin] < νύβομαι

Σε όλα αυτά τα ρήματα της ΜΔ οι καταλήξεις μοιάζουν πολύ με τις καταλήξεις των ρημάτων της ΝΕ, μόνο αλλάξανε στην προφορά. και γι' αυτό έτσι ακούγονται. Και έτσι, με τέτοιο τρόπο οι μαθητές γνωρίζουν τις λέξεις που τις ακούν για πρώτη φορά, επίσης και τα μορφήματα των λέξεων.

Διαπιστώθηκε επομένως ότι και τα καταληκτικά μορφήματα του ενεστώτα ήταν εξίσου κατανοητά από το σύνολο της πρώτης ομάδας, επειδή ήταν ανάλογα. Αυτό είναι το πρώτο που θέλαμε να αναφέρουμε στο πλαίσιο της μορφολογίας.

Δεύτερο που μας ενδιαφέρει, όπως αναφέραμε παραπάνω, είναι η κλίση των ρημάτων. Και εδώ γίνεται αλληλοεπίδραση της μορφολογίας με την φωνητική, δηλαδή οι γνώσεις του ενός επιπέδου, της φωνητικής, βοηθάνε στο δεύτερο, στη μορφολογία, και ακόμη πλουτίζει και το λεξιλόγιο του μαθητή.

Εδώ μπορούμε να προσθέσουμε και την ορθογραφία: π.χ. να τους πούμε, ότι την κατάληξη του 1^{ου} προσώπου ενεστώτα ενικού αριθμού τη γράφουμε πάντα με -ω. Παρακάτω αναφέρουμε τις ακόλουθες περιπτώσεις, με σκοπό να δούμε τις καταλήξεις και σε δύο μορφολογικά συστήματα: της ελληνικής διαλέκτου και της ΝΕ:

Για παράδειγμα τα ρήματα 1^{ης} και 2^{ης} συζυγίας

[davaz-u] < διαβάζ-ω	[davaz-um] < διαβάζ-ουμε
[davaz-is] < διαβάζ-εις	[davaz-itin] < διαβάζ-ετε
[davaz] < διαβάζ-ει	[davaz-un] < διαβάζ-ουν
[rut-u] < ρωτ-ώ	[rut-um] < ρωτ-άμε
[rut-as] < ρωτ-άς	rut-atin < ρωτ-άτε

[rut-ai] < ρωτάει

rut-un < ρωτ-άνε

Συγκρίνοντας τις καταλήξεις της πρώτης στήλης, όπου έχουμε την κλίση των ρημάτων της ελληνικής ΜΔ με τις καταλήξεις της ΝΕ, οι οποίοι βρίσκονται στη δεύτερη στήλη, μπορούμε να πούμε, ότι στην προφορά οι καταλήξεις και των δύο στήλων είναι περίπου ίδιες, με την εξήγηση, ότι από την επίδραση των φωνητικών αλλαγών των άτονων φωνημάτων έχουμε καταλήξεις [-u] αντί < -ω , και [-itin] αντί < -ετε, επίσης έχουμε και μορφολογικούς τύπους *davaz* από < διαβάζει, *davazum* < διαβάζουμε. Επομένως οι μορφολογικοί τύποι μένουν ίδιοι.

Εδώ χρειάζεται οι μαθητές μας να μπορούν να χωρίσουν τη λέξη σε μορφήματα. Και μόνο τότε γίνεται κατανοητό και όχι να μαθαίνουν τις λέξεις χωρίς να σκεφτούν, γιατί είναι έτσι και όχι αλλιώς. Δηλαδή θέλουμε να τονίσουμε, ότι χρειάζεται δημιουργική δουλειά. Η επανάληψη πρέπει να γίνει με κατανόηση. Τότε θα διευκολινθούν και στην ορθογραφία της ΝΕ, αν γνωρίζουν τη δομή και τη σημασία του μορφήματος, π.χ. η κατάληξη -εις μας δείχνει ότι το ρήμα *δαβάζεις* είναι στο 1^ο πρόσωπο, ενικό αριθμό και στον ενεστώτα.

Στο διάλογο που παραθέσαμε παραπάνω συναντιούνται τα εξής ρήματα:

[éšis] < έχεις

[nunizu] < νομίζω

[exu] < έχω

[uriste] < ωρίστε

[en] < είναι

[exun] < έχουν

[mijázun] < μοιάζουν

[eš] < έχει.

Οι καταλήξεις αυτών των ρημάτων της ΝΕ, όπως και τα περισσότερα μορφήματα, συμπίπτουν με τις καταλήξεις των ρημάτων της ΜΔ, μόνο προφέρονται και ακούγονται σύμφωνα με τους φωνητικούς κανόνες που εξηγήσαμε πριν. Και έτσι, με τέτοιο τρόπο οι μαθητές γνωρίζουν τις λέξεις που τις ακούν για πρώτη φορά, βασίζοντας στα μορφήματα των λέξεων.

Τρίτο συμπέρασμα:

Ωστόσο και εδώ ο γνώστης της ελληνικής διαλέκτου, αν και γνωρίζει μόνο τον προφορικό λόγο, πιο εύκολα προσαρμόζεται στην ελληνική μορφολογία, επειδή καταλαβαίνει τη βασική δομή των μερών του λόγου και γενικά της γλώσσας, παρά οι μαθητές της δεύτερης και τρίτης ομάδας που δεν γνωρίζουν την διάλεκτο. Στην πορεία της έρευνας συναντηθήκαμε και με το θέμα πολυγλωσσίας, γιατί οι διαλεκτόφωνοι μαθητές όλοι είναι τρίγλωσσοι: μιλάνε την ελληνική μητρική τους διάλεκτο ή την κριμαιοτατάρικη και παράλληλα μιλάνε τα ρωσικά και τα ουκρανικά. Και αυτό είναι φανερό και κατανοητό, όταν βρίσκεται μια εθνική μοιονότητα στο ξένο περιβάλλον.

3 Γενικά συμπεράσματα:

(α) Διαπιστώθηκε ότι χρησιμοποιώντας τα στοιχεία της μητρικής ελληνικής διαλέκτου, οι μαθητές καταλαβαίνουν, ότι όλα αυτά τα στοιχεία δεν είναι λάθη σε σύγκριση με την ελληνική γλώσσα. Αυτή την άποψη την συναντήσαμε το 1975, όταν αρχίσαμε την έρευνα της ΜΔ και διοργανώσαμε τις πρώτες διαλεκτολογικές αποστολές στα ελληνικά χωριά της Αζοφικής. Δεν πρέπει οι Έλληνες να ντρέπονται να μιλάνε τη μητρική τους διάλεκτο. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε το μεγάλο ρόλο και της Σχολής Ελληνικής Φιλολογίας στο Κρατικό Πανεπιστήμιο Ανθρωπιστικών Επιστημών της Μαριούπολης*, όπου διδάσκεται ελληνική γλώσσα 18 χρόνια.

(β) Αντίθετα, η διάλεκτος, με την ποικιλία των τοπικών ιδιωμάτων, βοηθάει στην εκπαίδευση της ελληνικής γλώσσας ως ξένης και περισσότερο σε επίπεδα λεξιλογίας, φωνητικής και μορφολογίας.

(γ) Με την κατανόηση αυτή πραγματοποιείται ένας τρόπος διατήρησης των ελληνικών ιδιωμάτων στον προφορικό λόγο.

(δ) Γι' αυτό η παρούσα μελέτη αποτελεί από μια πλευρά μια ελάχιστη συμβολή:

(i) στην εκμάθηση και διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης και από την άλλη,

(ii) στην έρευνα των διαλέκτων της Διασποράς οι οποίες δυστυχώς σιγά σιγά χάνονται. Επειδή ακόμη υπάρχουν στον προφορικό λόγο οι διάλεκτοι, καλά θα ήταν να τις χρησιμοποιήσουμε στην εκμάθηση της ΝΕ.

*Το 1991 στην πόλη Μαριούπολη της Αζοφικής της Ουκρανίας, όπου ζουν μέχρι και σήμερα 24 χιλιάδες Έλληνες, ιδρύθηκε, με την πρωτοβουλία του Ελληνικού Συλλόγου της Μαριούπολης, Κρατικό Κολλέγιο Ανθρωπιστικών Σπουδών ως παράρτημα του Κρατικού Πανεπιστημίου Ντονιέτσκ, με σκοπό να διδάσκεται η ελληνική γλώσσα. Μετά το Κολλέγιο μετονομάστηκε σε Ινστιτούτο. Από το 1991 λειτουργεί ως Κρατικό Πανεπιστήμιο Ανθρωπιστικών Επιστημών της Μαριούπολης, όπου υπάρχει Σχολή Ελληνικής φιλολογίας. Εκτός από αυτό, στο αναφερόμενο Πανεπιστήμιο η νεοελληνική γλώσσα ως ξένη διδάσκεται σε όλες τις Σχολές του.

** Γιά την αξιοποίηση της ποντιακής διαλέκτου στη διδασκαλία της ΝΕ μιλάει ο G. Drettas (2000) στην εργασία του «Η ποντιακή διάλεκτος και η χρησιμότητά της στην παιδαγωγική της σύγχρονης ελληνικής».

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. και Μητσιάκη, Μ. 2007. Μορφολογικός τεμαχισμός: στρατηγική διδασκαλίας λεξιλογίου της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας. *Ελληνική Εταιρεία Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας. 14^ο Διεθνές Συνέδριο*. 14–16 Οκτωβρίου 2007. Θεσσαλονίκη.

- Drettas, G. 2000. Η ποντιακή διάλεκτος και η χρησιμότητά της στην παιδαγωγική της σύγχρονης ελληνικής. Στο: *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*, επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης *et al.*, 35–42. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Πλαδή, Μ., Α. Οκαλίδου, Β. Παπαγεωργίου. 2005. Διαλεκτική παρείσφραση στον προφορικό και γραπτό λόγο μαθητών τυπικής ανάπτυξης στο Πυργί Χίου και στο Λιτόχωρο Πιερίας: Προς μια τυπολογία της γλωσσικής συμπεριφοράς των διαλεκτόφωνων μαθητών. *28 Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του ΑΠΘ*. Θεσσαλονίκη.
- Ράλλη, Α. 2005. Μορφολογία. Αθήνα: Πατάκη.
- Τα νέα ελληνικά για ξένους. 1998. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης . Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Θεσσαλονίκη.
- Tixonof, A. 2000. Slovoobrazovatel'nyj slovar' Russkogo Jazyka. [Λεξικό παραγωγής λέξεων της ρωσικής γλώσσας]. 2 τόμοι. Μόσχα.
- The Common European Framework of Reference. 2001. Cambridge University Press.
- Potixa, A. 1998. Skol'nyj slovoobrazovatel'nyj slovar'. [Λεξικό παραγωγής λέξεων για το γυμνάσιο και λύκειο]. Μόσχα.